

TABIIY FANLARNI O'QITISH JARAYONIDA MAVJUD HOLAT VA MUAMMOLAR TAHLILI

Ochilova Feruza Murtazoyevna –
Buxoro shahar 24-son “Nurli maskan”
ixtisoslashtirilgan maktab-internati kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada tabiiy fanlarni o'qitish jarayonining hozirgi holati hamda unda mavjud bo'lgan asosiy pedagogik va didaktik muammolar ilmiy-tahliliy jihatdan o'rganilgan. Tahlil jarayonida ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari, o'quvchilarning bilish faolligi, amaliy va tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsion va muammoli ta'lim texnologiyalarini joriy etish zarurati ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: tabiiy fanlar, ta'lim jarayoni, o'qitish metodlari, mavjud holat, pedagogik muammolar, muammoli ta'lim.

Zamonaviy ta'lim tizimida tabiiy fanlar (fizika, kimyo, biologiya, geografiya va ekologiya) o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda, tabiat hodisalarini anglashda va ilmiy tafakkurni rivojlantirishda muhim o'rin egallaydi. Shu bilan birga, globallashuv, raqamli texnologiyalar rivoji va mehnat bozori talablarining o'zgarishi tabiiy fanlarni o'qitish mazmuni va metodikasini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida mavjud yondashuvlar ko'pincha nazariy bilimlarni uzatish bilan cheklanib, o'quvchilarning amaliy, tadqiqotchilik va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantirmayapti. Bu holat mazkur sohada chuqur ilmiy tahlil o'tkazishni talab etadi.

Bugungi kunda tabiiy fanlarni o'qitish jarayoni asosan davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlariga tayangan holda tashkil etilmoqda. O'quv materiallarining mazmuni ilmiy jihatdan yetarli bo'lsa-da, ularning taqdim etilish usullari ko'pincha reproduktiv xarakterga ega. Dars jarayonida o'qituvchi markaziy figuraga aylangan bo'lib, o'quvchi esa tayyor bilimlarni qabul qiluvchi sifatida ishtirok etadi.

Ko'plab ta'lim muassasalarida laboratoriya mashg'ulotlari, tajribalar va amaliy ishlar yetarli darajada tashkil etilmaydi yoki formal tusga ega. Natijada o'quvchilarda tabiiy fanlarga nisbatan qiziqish pasayib, bilimlar yuzaki o'zlashtirilmoqda.

1-jadval

Tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida mavjud holat va asosiy muammolar tahlili

Tahlil yo'nalishlari	Mavjud holat	Aniqlangan muammolar
Ta'lim mazmuni	Nazariy bilimlar ustuvor	Amaliy va hayotiy bog'liqlik sust
O'qitish metodlari	An'anaviy, izohli usullar	Muammoli va tadqiqot metodlari kam
O'quvchi faolligi	Passiv qabul qiluvchi	Mustaqil fikrlash sust rivojlangan
Amaliy mashg'ulotlar	Formal tashkil etiladi	Tajriba va loyiha faoliyati yetarli emas
Natijalar	Bilimni eslab qolish	Tadqiqotchilik ko'nikmalari shakllanmagan

Mazkur 1-jadval tabiiy fanlarni o'qitish jarayonidagi mavjud holat va asosiy pedagogik muammolarni tizimli tarzda ochib beradi. Tahlil natijalari ta'lim mazmuni va metodikasini muammoli ta'lim texnologiyalari asosida qayta tashkil etish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Tabiiy fanlarni o'qitishda kuzatilayotgan asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

birinchidan, ta'lim mazmunining haddan tashqari nazariylashtirilganligi va real hayotiy muammolar bilan yetarli darajada bog'lanmaganligi;

ikkinchidan, muammoli va tadqiqotga yo'naltirilgan o'qitish metodlarining kam qo'llanilishi;

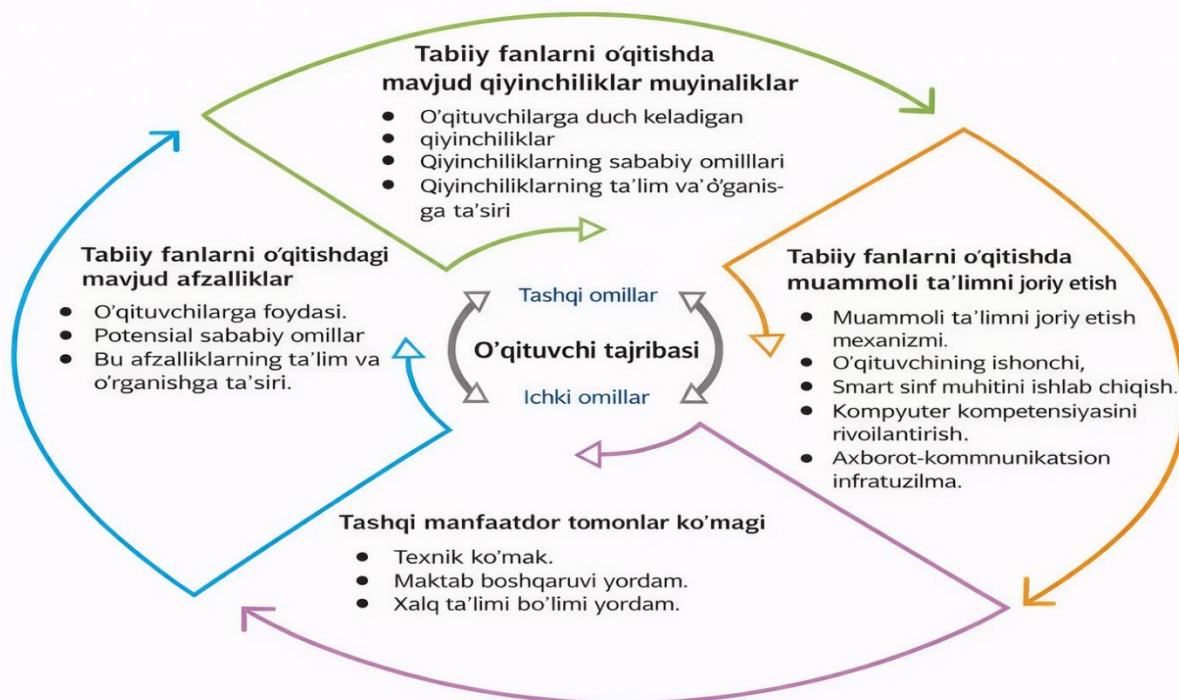
uchinchidan, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va tajriba asosida bilim hosil qilish faoliyatiga kam e'tibor berilishi;

to'rtinchidan, o'qituvchilarning innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashga tayyorgarlik darajasining yetarli emasligi.

Mazkur muammolar tabiiy fanlarni o'qitish samaradorligini pasaytirib, o'quvchilarning ilmiy tafakkuri va tadqiqotchilik salohiyatining rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun ta'lim jarayonini muammoli va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida qayta tashkil etish zarur. Xususan, muammoli ta'lim texnologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularni ilmiy izlanishga jalb etish mumkin.

Shuningdek, tajriba, loyiha va tadqiqot elementlarini dars jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa tabiiy fanlarni o'qitishning sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

1-rasm. Tabiiy fanlarni o'qitish jarayonidagi muammolarni bartaraf etishning pedagogik modeli

Mazkur 1-rasm tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etishga yo'naltirilgan pedagogik modelni tizimli ravishda aks ettiradi. Modelning markazida o'qituvchi tajribasi asosiy integrativ omil sifatida talqin qilinib, u ichki va tashqi pedagogik omillar bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqilgan. Ichki omillar o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, pedagogik ishonchi va innovatsion faoliyatga tayyorgarligini ifodalasa, tashqi omillar ta'lim infratuzilmasi, texnik ta'minot hamda ta'lim boshqaruvi tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini o'z ichiga oladi.

1-rasmda tabiiy fanlarni o'qitishdagi mavjud qiyinchiliklar, jumladan, metodik cheklanganlik, muammoli ta'limning yetarli darajada joriy etilmaganligi va o'quvchilarning bilish faolligining sustligi muhim pedagogik muammo sifatida ajratib ko'rsatilgan. Ushbu muammolarni bartaraf etishning asosiy yo'li sifatida muammoli ta'lim texnologiyalarini joriy etish, o'qituvchining raqamli va metodik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda "aqlli sinf" muhitini shakllantirish zarurligi asoslab berilgan.

Shuningdek, modelda tashqi manfaatdor tomonlar — maktab boshqaruvi, xalq ta'limi tizimi va texnik xizmatlar tomonidan ko'rsatiladigan yordam ta'lim jarayonining barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida talqin etiladi. Umuman olganda, mazkur pedagogik model tabiiy fanlarni o'qitish jarayonini modernizatsiya qilish, muammoli ta'lim asosida o'quvchilarning ilmiy tafakkuri va tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishning konseptual mexanizmini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beradi.

Ilmiy-tahliliy tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tabiiy fanlarni an'anaviy yondashuvlar asosida o'qitish zamonaviy ta'lim talablari bilan to'liq mos kelmaydi. O'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muammoli ta'lim texnologiyalarini keng joriy etish zarur.

Mazkur yondashuv tabiiy fanlarni o'qitishda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlab, ta'lim natijalarining barqarorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tabiiy fanlarni o'qitish jarayonining hozirgi holati chuqur tahlilni talab etadi. Mavjud muammolar asosan o'qitish metodlarining an'anaviyligi, amaliy faoliyatning yetarli emasligi va innovatsion yondashuvlarning sust joriy etilishi bilan bog'liq. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun muammoli ta'lim texnologiyalarini ta'lim amaliyotiga tizimli ravishda joriy etish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi **PF–5847-son** Farmoni. *O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi*.
2. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot**. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 256 b.
3. Abdullayeva N.X. **Kompetensiyaviy yondashuv asosida oliy ta'lim mazmunini modernizatsiyalash**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 176 b.
4. Sayidahmedov N.S. **Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat**. – Toshkent: Fan, 2017. – 192 b.
5. Xolmatova M.B. Tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsion yondashuvlar // *Kasb-hunar ta'limi*. – 2021. – №3. – 45–50-betlar.
6. Muslimov N.A., Qodirov B.R. **Kasbiy ta'lim metodikasi**. – Toshkent: Sharq, 2020. – 210 b.
7. Sharifovna, T. Z., Khamidovna, S. K., Bakhtiyorovna, T. B., & Fakhritdinovna, M. S. (2020). Improving Higher Education Through Integrated Learning, Features Of An Integrated Lesson. *European Journal of Molecular and Clinical Medicine*, 7(3), 3052-3064.

8. Sharifovna, T. Z. (2019). Organizational-methodological inter-objective integrations in teaching special disciplines. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(12).
9. Hmelo-Silver C.E. Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? // *Educational Psychology Review*. – 2004. – Vol. 16, No. 3. – pp. 235–266.